

RECEPTAREA MEMORIALISTICII DETENȚIEI LUI ALEXEI MARINAT ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Reconsidering the detention memoir literature of Alexei Marinat in Romanian region

Svetlana MELNIC, drd., specialitatea Literatura română,
Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți
Coordonator științific: Diana VRABIE, dr., conf. univ.

***Abstract:** This article highlights the major literary work reviews of Alexei Marinat, a Bessarabian Solzhenitsyn, who excels in the memoirs genre and the documentary prose. For over six decades, with small intermittent periods, the former political prisoner reflects on events and phenomena, records experiences in diaries that were published towards the end of his career. The diarist's work is characterized, without exaggeration, by its commitment to honesty and literary glory, for which the author endured harsh years of detention.*

***Keywords:** Alexei Marinat, literature of detention, memoirs, documentary prose, writer's identity, personal diary.*

Experiența carcerală a intelectualității basarabene a stimulat scriitorii să reconsidere aspectele condiției umane ca răspuns la propriile crize, a istoriei dramatice supuse persecuției și detenției. Această experiență atroce obține valențe semnificative în percepția realității de către indivizi, în general, sau în tentativa naratorului de a depăși acele limite temporale ale existenței carcerale care îl determină să-și rescrie toată suferința, reprimarea, singurătatea trăite cu acută intensitate. În același timp, atitudinea ostilă și pe alocuri echivocă a societății basarabene față de represiunea sovietică a dezintegrat procesul de reevaluare a trecutului care a început în anii independenței timpurii, oferind fundal pentru studiul literaturii referitoare la experiențele carcerale ale Gulagului.

Receptarea literaturii dintre Prut și Nistru a parcurs „faza valorificării faptelor literare ținute cândva la index și declarate nocive pentru ideologia totalitarismului sovietic, recuperând o experiență literară necunoscută în totalitate sau cunoscută parțial” (Șleahțișchi 2015: 129). Din aceste considerente, critica literară recunoaște această literatură non-fictivă care prezintă interes din perspectiva evoluției mentalităților literare, a evoluției istorice, sociale, ideologice, culturale și reevaluează segmentul de literatură a secolului trecut.

În centrul discursului memorialistic, decelabil în *Eu și lumea: proză documentară, Călătorii în jurul omului*, al lui Alexei Marinat este identificată calitatea de participant al mărturisitorului, care indiferent de circumstanțele scrierii confesiunilor carcerale obține, oarecum, o perspectivă

duală. Acest fapt ne-a determinat să inițiem prezentul studiu de reevaluare a personalității memorialistului Alexei Marinat din perspectiva receptării critice și a lucrărilor de mărturisire ale autorului. Astfel, descoperim că Alexei Marinat „înregistrează materialul brut, conștient sau inconștient, care, pentru scrisul său de mai târziu, va constitui materialul de construcție al romanului *Urme pe prag*, în care identificăm mai multe „biografeme”. Este adevărat, ca observațiile la data înregistrărilor erau, în primul rând, niște exerciții de supraviețuire. Aceste exerciții de supraviețuire, dincolo de inocențele care sar în ochi la fiecare pas, denotă atmosfera de groază, de urmărire generală într-un sistem torționar” (Sârbu 2015: 50).

Realitatea carcerală descrisă de Alexei Marinat, adevăratul *Soljenîțîn român de pe Bug*, este cu atât mai autentică, cu cât este re trăită în proza de sorginte confesivă, concepută chiar în interiorul infernului, care îl înstrăinează de propria identitate. Această literatură de sertar, literatura memoriilor este greu de evaluat ca gen literar, datorită numeroaselor condiții particulare care o caracterizează, evenimente și idei stocate în memoria scriitorului pentru a fi publicate mulți ani după conceperea lor originală.

Un loc aparte îi revine studiului *Memorialistica detențiilor postbelice românești* în care autoarea Maria Hulber descrie interesul cititorului contemporan pentru literatura memorialistică a detenției: „Pentru ca literatura închisorilor să sprijine adevărul istoric și să-și împlinească menirea educativă, e important ca memoria mărturisitorului să rămână intactă, să redea cu fidelitate întâmplările trăite. Trebuie subliniată calitatea cu totul deosebită a autorilor de memorii carcerale, aceea de deținuți politici, nu de scriitori” (Hulber 2015: 14).

Nu putem să trecem cu vederea studiul lui Mihai Rădulescu *Istoria literaturii române de detenție: Memorialistica reeducărilor*. O teză interesantă care regizează comentariile din această lucrare este aceea a caracterizării memorialisticii detenției drept o specie a literaturii didactice, chiar dacă intenționalitatea didactică este adeseori absentă din scrierile în cauză. Autorul subliniază faptul că în lumea comunistă, care a dat naștere unei bogate literaturi memorialistice, cert este că rememorarea, rechizitoriul, avertismentul, toate modalitățile care fac apel la conștiință, care vor să o trezească din inerția somnului, se regăsesc în această literatură de sertar.

Lucrarea autorului Mihai Rădulescu este, de asemenea, relevantă, pentru că identifică etapele parcurse de fiecare mărturisitor în periplul experienței carcerale: șocul arestării, comportamentul violent al anchetatorilor, procesul, sentința, închisoarea de execuție, viața de zi cu zi, pedepsele din temniță, foamea, setea, lipsa somnului, frigul, supraaglomerarea celulelor, lipsa igienei, a hainelor și a cărților, izolarea, dorul după membrii familiei, etape importante pentru un cercetător care se află la debutul studierii și percepției universului carceral din literatura memorialistică.

Evaluarea literaturii memorialiste basarabene de detenție este departe de a se epuiza, deoarece constatam lipsa studiilor asupra creațiilor literare create în interiorul închisorilor și lagărelor. În acest sens, jurnalele autorului Alexei Marinat, care a suferit în deceniile *democrației populare*, a familiarizat cititorul, cel puțin la nivelul de spectator-observator, cu ideea de închisoare și experiența carcerala suferită. Publicarea memoriilor și jurnalelor este, pentru scriitor, un act recuperatoriu de natură adânc psihologică, „o nevoie de exhibare a eului adânc, de mărturisire și de confruntare cu un nevăzut alter-ego, preocuparea estetică e vizibilă abia într-a doua instanță, când barierele de comunicare au fost înlăturate. Abia atunci, după ce tensiunea luării în posesie a intimității celuilalt și-a redus intensitatea, se poate vorbi de o componentă estetică: de o aspirație mai degrabă secretă decât conștientă a scriitorului” (Mihăieș 1995: 6).

Memorialistica a fost dintotdeauna un refugiu pentru scriitorul aflat în recluziune. Abuzul, intimidarea, distrugerea, violența, și, implicit, suferința au impus ca obiect fundamental de analiză aspectul detenției și imaginea tragică a omului din Gulag. Acea cumplită realitate a vremurilor de detenție este identificată și în studiul *Alexei Marinat, omul din Gulag: condiția tragică*, autoare Inga SÂRBU, care califică volumul drept „un jurnal pe care diaristul ca un condamnat stigmatizat, îl ține, cu mici intermitențe, pe parcursul întregii sale activități de creație” (Sârbu 2015: 31).

Aceiași autoare publică în revista „Metaliteratură” studiul *Jurnalul lui Alexei Marinat: între faptul brut și ficțiune* menționând următoarele: „Despre jurnalul lui Alexei Marinat cititorul află abia în anii '90, când în prim-planul vieții literare încep să apară jurnalele și memoriile, care, la noi, nu-și estompează actualitatea nici chiar după mai bine de două decenii. E un lucru curios că de la Declarația de Independență a Republicii Moldova (27 august 1991) memorialistica se impune, conjunctural și abuziv, în prim-planul vieții literare, pe când, în condițiile unei normalități elementare, jurnalele și memoriile ar trebui să ocupe locul ce li se cuvine” (Sârbu 2015: 47). Lucrarea autorului este receptată că fiind parte integrantă a prozei memorialistice: „Alexei Marinat excelează în genul diaristic și proza documentară” (Sârbu 2015: 48).

În *Arta portretului în memorialistica detenției („Călătorii în jurul omului” de Alexei Marinat)*, autor Diana Vrabie, se face referință la stilul narativ a lui Alexei Marinat, lucrările sale având preponderent o structură eclectică, fundamentându-se în frământările autorului, care este, în același timp, memorialistul evenimentelor cumplite, „un observator și un interpret subtil al fenomenelor trăite” (Vrabie 2007: 265).

Nevoia de a publica a scriitorilor disidenți a fost legată de poziția oficială a statului sovietic cu privire la caracterul pretins inovator al sistemului penitenciar sovietic. Teoretic, obiectivul principal al regimului comunist nu a fost acela de pedepsire, ci de reeducare a deținuților prin muncă, singurul mijloc de a transforma deținutul într-un individ social *închis* mai degrabă decât

social *periculos*. De altfel, spre deosebire de volumul precedent de memorialistică *Eu și lumea: proză documentară*, 1999, lucrarea *Călătorii în jurul omului*, pare mai cu nerv, mai ambițioasă, se vrea un document autentic al vremii în care autorul, botezat concis, „934”, nume schimbat ulterior în „R-886”, încearcă să descopere resorturile unui regim „fundamental dușmănos omului, libertății, creației” (Vrabie 2007: 23).

Alexei Marinat trece în revistă aspectele vieții pre-carcerale, determinate de ostilitatea și frica constantă de inspecții, neîncredere, ignoranță colectivă, arest, trădare ca formă de existență, cruzime, trăiri îngrozitoare care persistă, de fapt și în intervalul propriu-zis al detenției. Aceste pretinse exerciții de supraviețuire prin trădare și cruzime ca formă de existență denotă atmosfera de groază în acel sistem torționar de urmărire generală. Cugetările autorului despre ipocrizia sistemului descriu existența socială, subordonată regimului tradițional al detenției: „orice stat are două ipostaze ale existenței sale. Una – este fața, și alta – dorsala. Nu începe nicio îndoială că așa stau lucrurile. Statul are grijă de fața sa: și-o arată, o propagă cu toate mijloacele disponibile – presa, radioul, literatura. Dar cât de mult se deosebește dorsala de ceea ce numim față! Dorsala sunt subsolurile, închisorile, lagărele, activitatea miliției, a «NKVD»-ului și a tuturor organelor de securitate cu anchetările, bățiile, schingiuirile, torturile, celulele, carcerile, omorurile premeditate...” (24 aprilie 1947) (Marinat 1999: 49).

Ceea ce îl caracterizează pe diaristul Alexei Marinat este vocația sincerității. Împărtășind o atare viziune asupra omului, scriitorul „a săpat, metaforic vorbind, în minele fără de margini ale mentalității și universului spiritual al oamenilor din diverse categorii sociale, dezgھیocând pe îndelete, obiectiv până la necruțare, gesturi, gânduri, atitudini, fapte dintre cele mai variate prin natura și prin semnificația lor umană sau inumană. Istoria noastră bimilenară cu vitregia ei, destinul pământului moștenit de la predecesori, dar hăcuit nemilos pe parcursul istoriei de vecini lacomi și perversi, din mai toate părțile, problema limbii, probleme ale conștiinței de neam și de țară și alte asemenea subiecte își găsesc reflectarea publicistică îndrăzneată și convingătoare, impresionându-ne cu o putere uneori de-a dreptul surprinzătoare. Dramatismul și tragismul prozei scriitorului nu-l poate lăsa indiferent pe cititor” (Ciocanu 2006: 212).

Realitatea și monotonia vieții carcerale i-au marcat creația lui Alexei Marinat, care a recurs la scrierea jurnalului reclusiunii ca mijloc de comunicare permanentă, evadare din realitatea obsedantă, „literatura de sertar” a scriitorului constituind o biografie exemplară a epocii detenției. În amintirile autorului se conturează distinct un univers carceral gradat, diaristul reiterând evenimente consumate aieva. De aici și adevărata valoare a lucrării lui Alexei Marinat – sinteza beletristicului și a documentarului – consemnarea relației particulare dintre fapt real, eveniment și artistic.

Bibliografie:

1. **CIOCANU, Ion.** Redescoperirea lui Alexei Marinat. In: *Nevoia de vase comunicante sau Cartea între scriitor și cititor*, Chișinău, Editura Phoenix, 2006, pp. 211-233
2. **DUȚĂ, Laurențiu.** Un Soljenițin român de pe Bug: Alexei Marinat. In: *Adevărul literar și artistic*. 1992, vol.1, an. 3, 13 septembrie, nr.133, p. 9
3. **HULBER, Maria.** *Memorialistica detențiilor postbelice românești*. Oradea : Editura Ratio et Revelatio, 2015.
4. **MARINAT, Alexei.** *Eu și lumea: proză documentară*. Chisinau : Editura Uniunea Scriitorilor, 1999.
5. **MIHĂIEȘ, Mircea.** *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*. Timișoara : Editura Amarcord, 1995.
6. **RĂDULESCU, Mihai.** *Istoria literaturii române de detenție: Memorialistica reeducărilor*. București : Editura Ramida, 1998.
7. **SÂRBU, Inga.** Alexei Marinat, omul din Gulag: condiția tragică. In: *Philologia*. 2015, LVII (3-4), p. 31
8. **SÂRBU, Inga.** Jurnalul lui Alexei Marinat: între faptul brut și ficțiune. In: *Metaliteratură*. 2015, nr. 2, pp. 47-54
9. **ȘLEAHTIȚCHI, Maria.** Introspecția și retrospectiva eului în literatura detenției politice din Basarabia. în: *Caietele de la Putna : Jertfă și creație*. In: *Colocviu închinat memoriei acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga - Maica Benedicta, 18-20 sept. 2014*. Putna, 2015, pp. 129-138.
10. **VRABIE, Diana.** Călătoria în jurul propriului eu. In: *Semn*. 2007, nr. 1, pp. 22-24
11. **VRABIE, Diana.** Arta portretului în memorialistica detenției („Călătoria în jurul omului” de Alexei Marinat. In: *Simpozionului „Experimentul Pitești – reeducarea prin tortură. Lirica de detenție anticomunistă”*, Pitești, Editura a XII-a, 28-30 septembrie 2012. [Pitești, 2012], p. 265.